سمکۆ محەمەد لە تەوەرەی (کورد لە سیڤەرەوە بۆ لۆزان).. دیمانە: ئاودیر نەسرەدین.. بەشی دووەم

شوناسی نەتەوەیی کارتێکی زۆر قورس نییە بۆ داواکردنی سەربەخۆیی

لەم دیمانەیەدا سمکۆ محەمەد نوسەر و رۆژنامەنووس کە بەشداری تەوەری (کورد لە سیڤەرەوە بۆ لۆزان)ی کردووە، باس لە سایکۆلۆژیای هێز و قەوارە سیاسیەکانی کوردستان و کەیسەکانی هاوشێوەی کورد لە دنیادا دەکات، رۆڵی وڵاتانی زلهێز لە یەکلاییکردنەوەی ئەم پرسانە روندەکاتەوە و هاوکات ئاماژە بە شوناسی نەتەوەیی و پرسی زمان دەکات و ئەمەش بە کارتێکی لاواز بۆ داواکردنی سەربەخۆ بوون ناو دەبات، سمکۆ محەمەد بۆچوونی وایە کە خەباتی مەدەنی بەوردبینی و هێمنی و دان بەخۆداگرتن دەکرێت، بەڵام کورد بەخەسڵەت خاوەنی ئەم سایکۆلۆژیایە نییە، هەر لە درێژەی ئەم دیمانەیەدا سمکۆ بیرکردنەوە لە لەگۆڕینی بەرەی خەبات لە کوردستانەوە بۆ ناوەندەکان هەڵدەسەنگێنێت و گرنگی خاوەندارییەتیکردنی سیستمێکی نمونەیی بۆ دۆزی کورد روندەکاتەوە.

دیمانە: ئاودێر نەسرەدین

بەشی دووەم

کورد خاوەنی ستراتیژی قوڵ و گەورە نییە وەکو دوژمنەکانی کە دەوڵەتن و بەسیستم و دەستوور کار دەکەن

لەم دیمانەیەدا سمکۆ محەمەد نوسەر و رۆژنامەنووس کە بەشداری تەوەری (کورد لە سیڤەرەوە بۆ لۆزان)ی کردووە، باس لە سایکۆلۆژیای هێز و قەوارە سیاسیەکانی کوردستان و کەیسەکانی هاوشێوەی کورد لە دنیادا دەکات، رۆڵی وڵاتانی زلهێز لە یەکلاییکردنەوەی ئەم پرسانە روندەکاتەوە و هاوکات ئاماژە بە شوناسی نەتەوەیی و پرسی زمان دەکات و ئەمەش بە کارتێکی لاواز بۆ داواکردنی سەربەخۆ بوون ناو دەبات، سمکۆ محەمەد بۆچوونی وایە کە خەباتی مەدەنی بەوردبینی و هێمنی و دان بەخۆداگرتن دەکرێت، بەڵام کورد بەخەسڵەت خاوەنی ئەم سایکۆلۆژیایە نییە، هەر لە درێژەی ئەم دیمانەیەدا سمکۆ

بیرکردنەوە لە لێگەڕینی بەرەی خەبات لە کوردستانەوە بە ناوەندەکان هەڵدەسەنگێنێت و گرنگی خاوەندارییەتیکردنی سیستەمێکی نمونەیی بۆ دۆزی کورد روونەکاتەوە.

دیمانە: ئاودەر نەسرەدین

....

ئاڵوگۆڕی سیاسی لە ناوچەکە چارەسەری ریشەیی مەسەلەی کورد ناکات کورد خاوەنی بیرو ستراتیژی قوڵ و گەورە نییە وەکو دوژمنەکانی کە دەوڵەتن و بەسیستم و دەستوور کار دەکەن.

تاکە شتێك وەکو کارتی فشار بەکارهاتبێت، مەسەلەی شوناسی نەتەوەییە کە پشت بەزمان دەبەستێت، ئەمەش زۆر کارتێکی قورس نییە، چونکە لەزۆربەی دەوڵەتانی دونیا نەتەوەی دیکە هەن و ئەم داوایەشیان نییە.

تەنها شتێك بە کوردەکان بەهەند وەردەگیرێت، ئەویش ئاشنابوونە بە تێگەیشتنی بەرتانیا و هێزە نێودەوڵەتییەکان و رێکەوتن لەگەڵ دەوڵەتانی ناوچەکە وەکو عێراق و ئێران و تورکیا و سوریا.

کەیسی نەتەوە بەرێکەوتن لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندی چارەسەر دەکرێت، نەك بەهێزی چەکداری و شۆڕشگێری کلاسیکی

هۆکاری سەرکەوتنی کەمالییەکان تاچەند پەیوەندی بەو میراتەوە هەبوو کە لە ئیمپراتۆرییەتی عوسمانییەوە بۆیان بەجێ مابووە؟ بەپێچەوانەی کوردەوە کە ئەوەی حوکمی دەکرد کۆمەڵێك سەرۆك عەشیرەت بوون و بەردەوامیش ناکۆك بوون؟

ستراتیژی سیاسی کەمالییەکان کە عەلمانی بوون، ستراتیژێکی قوڵتر بوو کە وەکو ئیمبراتۆر دەیانەوانیە ناوچەکە و مەسەلەی کورد و تەنانەت مەسەلەی ئەرمەنییەکانیش، کەمالییەکان لەوە تێگەیشتبوون کە هیچ هێزێکی نێودەوڵەتی و تەنانەت عێراقیش کوردستان وەکو ناوچەی کوردی ناناسێت، هەروەها پێشتر کوردستان قەوارەیەکی سەربەخۆی دەوڵەتی دانپیانراو نەبووە تاکو دونیا هەڵوێستی لەسەر وەربگرێت، جگە لەمانەش هەلومەرجی نێوخۆیی کوردیش ئاشکرا بوو، دوژمنەکانی دەیانزانی کوردەکان هەمیشە بەقەوارەی بچووك رازی بوونە و هەناسەیان درێژ نییە لەسەر تەواوی ناوچەکە جەنگ بکەن، بۆیە لەسەر ناوچەیەکی بچووکی جوگرافی ئامادەن کەیسەکەیان بۆ زەمەنێکی نادیار دوابخەن، ئەمە مێژوو باسی دەکات و لەشەڕی چاڵدێران بۆمان دەردەکەوێت کە بۆچی کورد یەك نین، بۆ نموونە مانەوەی خەیاڵی میرنیشنی بابانی و سۆران و ئەردەلانی و بادینی و ئیمارەتی جەزیرەی بۆتان و هتد لەمێشکی کوردا، شاهیدی ئەو قسەیەن، یەڤگینا ئی ڤاسیلیە لە کتێبی دابەشبوونی سیاسی کوردستان لە 1514 تا 1914 دا،

باسی ئەوەی کردووە کە لە شەرەفنامەدا هاتووە "دوای جەنگی چاڵدێران لە مانگی ئابی ساڵی 1514 کەژاوەی هەڵگری ئاڵای سوڵتان لە تەبریزەوە بۆ ڕۆم گەڕایەوە، ئیدریس حەکیم شەرەفی ئەوەی پێدرا بە سوڵتان رابگەیەنێ کە میرانی کوردستان چاویان لە ڕەحمەت و چاکەی جیانگیرە تا لەناویاندا یەکێك بە بەگلەربەگی باڵا دیاری بکات و ئەوان ئامادەن هێرش بکەنە سەر فارسەکان و هەر دوای ئەوەش ڕێکەوتن مۆرکرا لە نێوان سوڵتان سەلیمی یەکەم و فەرمانڕەوا کوردەکان لەنێو ئەرکەکانی هەردوولادا خاڵێك هەبوو سەبارەت بە سەربەخۆیی بوونی میرنشینەکان کە تورکەکان پشتگیریان بکەن و لەگەڵ ئێران بجەنگن".
بەڵام دوای چەندین سەدە کە تورکیا و ئێران هەستیان کرد کوردەکان کێشەیان بۆ دەخوڵقێنن، ڕاستەوخۆ ڕێکەوتنی ئەرزەڕۆمیان مۆرکرد لەدژی کوردەکان، ئەمە یەکێکە لەو هۆکارانەی کورد ناتوانێ یەکگرتوو بێت.
کەوابوو دەبێ چاو بە مێژوودا بخشێنینەوە کە بۆچی کورد لەبری جەنگی گەورە جەنگی بچووك و ململانەی لەسەر قەوارەی بچووك کردووە، هەمیشە دوور بوونە لە یەکتر و ڕێکەوتنی شێوەزار و زمان و کولتوور و قەوارەی ناوچەیی نەبوونە، هەرگیز نزیك نەبوون لە یەکتر، بۆیە بەو قەوارە بچوکە ئیکتیفایان کردووە، ئێستاش ئەم دیمەنە سیاسیە لەسەر شانەی کوردستان هەستی پێدەکرێت، ئەوەتا زۆنی ڕۆژئاوا و زۆنی قەندیل و زۆنی سلێمانی و زۆنی هەولێر و تەنانەت دهۆکیش هەیە، بەڵام چونکە لەژێر سایەی حکومەتی پارتیە، هەستی پێناکرێت، ئەوەتا شێوەزاری سۆرانی لە حکومەت کاری پێدەکرێت، کەچی لە بادینان بە شێوەزاری بادینی کاری حکومەت رایی دەکرێت، ئەمە جگە لە کۆمەڵێك جیاوازی بابەتی ئیداری دیکە کە هەندێکجار هەست دەکەین کوردەکان بە خەباتی دیبلۆماسی شارەزانین و لە دانوستانەکاندا دەدۆڕێن و ناتوانن بەرگری لە کێیسی مێژوویی و جوگرافی خۆیان بکەن، لەبەری ئەوە دەست بە هەندێك دەستکەوتی بچووك دەبەن کە دواجار دوژمنەکانیان خراپ کەڵکی لەوەردەگرن و بەزیانی کوردەکان تەواو دەبێت، ئەمە ئەو هەقیقەتەیە کە کورد خاوەنی بیرو ستراتیژی قوڵ و گەورە نییە وەکو دوژمنەکانی کە دەوڵەتن و بەسیستەم و دەستوور کار دەکەن، تاکە شتێك وەکو کارتی فشار بەکارهاتبێت، مەسەلەی شوناسی نەتەوەییە کە پشت بەزمان دەبەستێت، ئەمەش زۆر کارتێکی قورس نییە، چونکە لەزۆربەی دەوڵەتانی دونیا نەتەوەی دیکە هەن و ئەم داوایەشیان نییە.
نزیك دەبینەوە لە تێپەڕبوونی سەد ساڵ بەسەر پەیماننامەی لۆزاندا.
ئەو دۆخەی ئەوکاتە کوردی تێدا بوو، تاچەند هاوشێوەی ئەم دۆخەی ئێستایە، ئەگەر باشووری کوردستان بە نموونە وەربگرین کە

تارادەیەك کیانێکی نیمچە سەربەخۆی هەیە؟
کورد پێی وایە کە بابەتێکی وەکو رێکەوتنی سایکس بیکۆ مێژوویەکی زۆری بەسەردا تێپەڕیوە، کەواتە دەبێ وەکو ویستی ئەوان جارێکی تر چاوخشاندنەوەی کێشەی کوردی بۆ بکرێت، ئێمە بینیمان بەر لە گۆڕینی رژێمە عەرەبیەکانی وەکو میسر و لیبیا و تونس و سوریا، ئیدی مەسەلەی کورد دەبێتە کەیسی یەکەم، بەڵام دوای تێپەڕبوونی 12 ساڵ بەسەر بەناو بەهاری عەرەبی هێشتا کێشەی لیبیا و تونس بەتەواوەی چارەسەر نەکراوە، هێشتا بۆشایی سیاسی لە بەشێك لە شارە کوردیەکانی سوریا پڕ نەکراوەتەوە، کە پەیوەندی بە کۆتایی سایکس بیکۆ هاتووە، ئەوکات بەناوی پرۆسەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستی گەورە کە بەرنامەکە وابوو کۆمەڵێك لەو دەوڵەتانەی لەناوچەکەن وەکو تورکیا و ئێران و سوریا و عێراق و ئوردن و سعودیە و میسر و یەمەن ئاڵوگۆڕ بەسەر جوگرافیاکەیاندا دێت، لە بەرانبەر ئەوەشدا کۆمەڵێك دەوڵەتۆچکەی نوێ درووست دەبن، یەکێك لەوانە کوردستان دەبێت، کەچی لەریفراندۆمدا بینیمان چۆن پەرچەکرداریان نیشاندا و چۆن کێشەی کوردیان بچووك کردەوە بۆ گەڕانەوەی بۆ هێڵی 688 کە هێزە هاوپەیمانەکان بۆ پاراستنی ناوچەکە لە ساڵی 1991 دایاننا، ئەم گەڕانەوەیە لەخۆڕا نەبوو کە کوردیان بچووك کردەوە و هەرێمەکەشیان خستە بەردەم پرسیاری شەرمهێنی حوکمڕانیەوە کە گوایە گەندەڵ و تاکە حکومڕانە لەدونیادا گەندەڵ بێت، ئەمە مانای هەبووە کە بەریتانیەکان لەدوای ساڵی 1991 بەشێوەیەکی راستەوخۆ لەهاوکێشەی سیاسی عێراق و کورد دیار نەبوون، بەڵام لەدوای ریفراندۆم و لە17 ی ئوکتۆبەر چۆن بەریتانیەکان گەڕانەوە و راستەوخۆ کۆمپانیای نەوتیان گەڕاندەوە و وەڵامی ناڕاستەوخۆی کوردەکانیان دایەوە، بابەتی کۆتایی هاتنی رێکەوتنامەی سایکس بیکۆش هەر وابوو، چونکە هەریەك لە ئیمپریالیزمی فەرانسی و بەریتانی زانیان ئەم ناوچەیە دەوڵەمەندە و ناکرێت بەدەست پێکهاتەیەکی نەتەوەیی بێت و هەمیشە بیر لە سەربەخۆیی و شۆڕش بکاتەوە، بۆیە بابەتی یەکپارچەیی کوردستان لەرێکەوتنەکە پەراوێز خراو کوردستان بەناڕاستەوخۆ دابەشی سەر 4 دەوڵەت کرا، کەوابوو ئەو نیمچە قەوارەیەی کە باس دەکرێت و بەردەوام کێشەی دارایی هەیە و سنووری دیار نییە و بەردەوام لەنێو قەیرانی جیاوازدا دەژی، مانای ئەوەیە کە سایکس بیکۆ هێشتا چالاکە و کارایە، بۆیە تەنها شتێك بۆ کوردەکان بەهەند وەردەگیرێت، ئەویش تێگەیشتنە لە تێگەیشتنی بەریتانیا و هێزە نێودەوڵەتیەکان و رێکەوتن لەگەڵ دەوڵەتانی ناوچەکە وەکو عێراق و ئێران و تورکیا و سوریا.
لەیادی سەد ساڵەی سایکس بیکۆدا پرۆفیسۆر برندان ئۆلێری کە

شارەزای کەیسە هاوشێوەکانی دونیایە و لەوانەش بەراوردی نێوان باشوری سودان و کوردستانە، لەوە لەو باسەیدا کە لەلەندەن پێشکەشی کرد، باسی ئەوەی کرد کە چونکە هەردوو وڵاتەکە واتە عێراق و سودان بەریتانیەکان درووستیان کردووە و لەمیراتی عوسمانلیان سەندەوە، کەواتە هەر ئەوانیش دەبێ پشکی شێریان هەبێت لە یەکلایی کردنەوەی کەیسەکە بە پۆزەتیف یان نیگەتیف، تاکە جیاوازیان ئەوەیە کە بە نموونە لەبەشێکی کانتۆنەکانی باشوری سودان، بەریتانیەکان سەرپەرشتی ئیدارەکە دەکەن، بەڵام لە کوردستان ئەمە پێچەوانە کراوە و بەریتانیەکان هەمیشە دوورە پەرێزن و ناتوانن لەگەڵ کوردەکان رێبکەون، بۆیە کە ناوی کەیسی دارفۆر دێت، لەپاش ئەو باسی کەیسی کوردستان دەکرێت، فۆرەکان کە لەساڵی 1898 و دواتریش ساڵی 1961 دابەش کراوە، بۆیە ناوی دار فۆریان لێناوە کە واتە خاکی فۆرەکان، ئەمما کوردستان بەپێی قسەی پرۆفیسۆر برندان ئۆلەری واتە خاکی کوردەکان کە ئەمە فارسیە، ئەو زمانی کوردی کردووە بە پاشکۆی زمانی فارسی، هەروەك چۆن زۆر بیرمەند و حوکمڕانەکانی دونیاش هەمان بیروڕایان هەیە، هەروەها مەسەلەی ئیتننی لەلای ئەو پرۆفیسۆرە مەسەلەیەکی لاوەکییە، بۆیە پێیوایە چارەسەر نابێت، چونکە کوردەکان دابەشی سەر چوار پارچەی جوگرافی و چەندین پارچەی شێوەزار و سیاسەت و کولتووری جیاواز بوونە، بۆیە خۆشیان لەگەڵ خۆیاندا ناکۆکن، ئەمانە هۆکارن کە ئاڵوگۆڕی سیاسی لەناوچەکە چارەسەری ریشەیی مەسەلەی کورد ناکات، ئەمە جگە لەو ناکۆکیە سیاسیەی لەنێوان هەردوو پارتە کوردیەکان و پەکەکەش هەیە، بەشێکی زۆری فەزای سیاسی داپۆشیوە کە شیکارە بیانیەکان لەبەرچاویان گرتووە، ئەوان پێیانوایە ئەمە لەباشوری سودانیش هەمان کەیسە.

درێژەی هەیە..